

дартів, але не шляхом збільшення розміру нормативів, а шляхом забезпечення прозорого державного регулювання з боку державних органів (оперативного виявлення проблем ринку та усунення їх). Так, на офіційному сайті НБУ була оприлюднена інформація, що до кінця 2019 буде розроблено Стратегію розвитку фінансового сектору України на 2020–2025 роки про що було зазначено у підписаному 27 травня Меморандумі про взаєморозуміння та співробітництво між НБУ, Нацкомфінпослуг, НКЦПФР та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та Міністерством фінансів¹. Відповідне спільне стратегічне бачення дозволить створити комплексний і всеохоплюючий документ, цілі якого будуть спрямовані на зміцнення фінансової стабільності, розвиток фінансових ринків та впровадження інновацій у фінансовому секторі.

3.3. Правове забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури лісопромислового комплексу України

Лісистість становить 15,9 відсотка території України. Ліси на території держави розміщені нерівномірно, від 3,7 відсотка у Запорізькій до 51,4 відсотка у Закарпатській областях. Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів. Водночас створення нових лісів не повинне здійснюватися шляхом заліснення унікальних степових ділянок.

Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами.

¹ Регулятори спільно розроблять п'ятирічну стратегію розвитку фінансового сектору URL:https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=95699424

Координація робіт з охорони та відтворення лісів здійснюється центральними (у лісах державної власності) та місцевими органами виконавчої влади (у лісах комунальної власності). Близько 0,8 мільйона гектарів лісових земель державної власності (у тому числі полезахисні лісові смуги) не надані в користування і віднесені до земель запасу. Нечітке визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами призводить до істотного погіршення стану насаджень та їх загибелі.

Відсутність системи фінансування лісогосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, всихання лісів і погіршення екологічної ситуації¹.

На сьогоднішній день спостерігається зміна світової економіки та розвиток ринкових відносин, що складаються в суспільстві та перехід економіки на інноваційну модель розвитку.

Суб'єкти інноваційної інфраструктури виступають обов'язковими учасниками інноваційних відносин. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», ст. 5 суб'єктами інноваційної діяльності визнаються фізичні й (або) юридичні особи України, фізичні й (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів².

У лісовому законодавстві можна виділити основних, безпосередньо заінтересованих та допоміжних суб'єктів. Так, у склад основних суб'єктів лісових правовідносин входять юридичні і фізичні особи. До юридичних осіб належать підприємства, установи, організації,

¹ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. С. 70.

² Про інноваційну діяльність: Закон України від 04. 07. 2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2002 р. № 36. Ст. 266.

сумісні підприємства, міжнародні об'єднання й організації за участі українських та іноземних юридичних осіб, підприємства, що належать іноземним інвесторам. До фізичних осіб відносяться: громадяни України, іноземні громадяни, а також особи без громадянства¹.

В лісовому законодавстві юридичних осіб умовно можна поділити на державних та приватних. До приватних юридичних осіб, згідно зі ст. 12 ЛКУ можна віднести тих з них, які безоплатно або за плату набули у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів, або ліси, що створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь.

До державних юридичних осіб у лісовому законодавстві України можна віднести: 1) Державні підприємства лісового господарства; 2) лісомисливські господарства; 3) мисливські господарства; 4) лісопромислові та інші підприємства; 5) національні парки; 6) природні заповідники. Також до державних юридичних осіб відносяться Український науково-дослідний інститут лісового господарства і агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького «УкрНДІлга» (до його складу входить 6 науково-дослідних станцій, 1 дослідний лісгосп і 2 науково-дослідні інститути), Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім. П. С. Пастернака «УкрНДІгірліс», Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання ВО «укрдержлісprojekt» до складу якого входять Львівська та Харківська лісовпорядна експедиція, Український центр підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів лісового господарства «Укрцентркадріліс», Український державний проектно-вишукувальний інститут лісового господарства «Укрдіпроліс», Харківський державний проектно-вишукувальний інститут агролісомеліорації і лісового господарства «Харківдіпроагроліс», Шацький національний природний парк, Державна організація «Український лісовий селекційний центр», Державне спеціалізоване лісозахисне підприємство «Харків-

¹ Савчук О. О. Процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України : монографія / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Харків, видавництво «Фінарт», 2016. 242 с.

лісозахист», Державне спеціалізоване лісозахисне підприємство «Вінницялісозахист»¹.

Наукова діяльність УкрНДІгірліс (м. Івано-Франківськ) здійснюється на території Карпатського регіону (Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська та Чернівецька області). Тут створено науководослідну та експериментальну бази, які включають Закарпатське відділення УкрНДІгірліс (м. Мукачеве), Гірське науководослідне відділення (с. Зелена), гідростаціонари. Дослідна мережа УкрНДІЛГА та УкрНДІгірліс охоплює всі природнокліматичні зони України, а також унікальні об'єкти лісівничої науки, багато з яких створені понад 150 років тому. У 2004 році спільним рішенням Президії Національної академії наук України (НАН України) та Державного комітету лісового господарства України інститути УкрНДІЛГА та УкрНДІгірліс отримали статус наукових установ подвійного підпорядкування – Держкомлісгоспу (нині – Держлісагентству, в частині фінансовогосподарської діяльності та в науковометодичному плані) та НАН України (в науковометодичному плані). Наукові дослідження підвідомчих установ УкрНДІЛГА та УкрНДІгірліс охоплюють фундаментальні та прикладні аспекти. Крім бюджетних, інститутами проводяться дослідження зі створення науковотехнічної продукції за угодами як з галузевими організаціями і підприємствами, так і підприємствами суміжних відомств.

Наукові установи галузі мають велику дослідну базу, на об'єктах якої виконується переважна більшість досліджень. Близько третини загального обсягу наукових досліджень здійснюється на постійних стаціонарних дослідних об'єктах, які розташовані не тільки на землях дослідної мережі інститутів, а і в лісах підприємств галузі. На цей час існує близько 1100 таких об'єктів загальною площею майже 4 тисячі гектарів. Наукова діяльність подібних стаціонарів лише зростає. Науково-дослідні інститути галузі приділяють значну увагу зміцненню й розширенню контактів із міжнародними установами, участі в

¹ Anna Liubchych, Olena Savchuk, Tetyana Berkutova Problems of legal competency of innovative infrastructure subject within the format of assistance to entrepreneurship in forestry legal relations: expediency of European union experience implementation. *European Journal of Sustainable Development* Vol 8, № 2 P. 57-68.

спільних міжнародних проєктах. УкрНДІЛГА та УкрНДІгірліс є членами Міжнародної спілки дослідницьких лісівничих організацій (IUFRO), УкрНДІЛГА є членом Європейського лісового інституту. Вчені інститутів співпрацюють з науковими установами Білорусі, Польщі, Словаччини, Чехії, Фінляндії, Голландії, Австрії, Швейцарії, США, Німеччини та ін.

УкрНДІЛГА є Національним координуючим центром лісового моніторингу. Ним проводяться дослідження за європейською та американською програмами моніторингу лісів. Співробітники УкрНДІЛГА та УкрНДІгірліс беруть також участь у діяльності Європейських робочих мереж EUFORGEN зі збереження генетичних ресурсів головних широколистяних деревних порід. Галузеві науково-дослідні інститути готують фахівців вищої кваліфікації через аспірантуру¹.

Відповідно до положення про обласні управління лісового та мисливського господарства Державного агентства лісових ресурсів України, затвердженого Наказом Міністрів аграрної політики та продовольства України від 21.03.2012 р. № 134 обласні управління лісового та мисливського господарства підпорядковуються Держлісагентству України та є його територіальними органами. Голови місцевих державних адміністрацій координують діяльність Управлінь і сприяють їм у виконанні покладених на ці органи завдань.

Також, до суб'єктів необхідно віднести органи виконавчої влади з управління лісовим господарством, наділені спеціальною компетенцією: 1) Державне агентство лісових ресурсів України; 2) Міністерство енергетики та захисту довкілля; 3) Міністерство аграрної політики та продовольства України².

Удосконалення фінансового механізму є невід'ємною умовою екологічно збалансованого лісокористування, оскільки недосконалість існуючого фінансового механізму використання і відтворення

¹ Anna Liubchych, Olena Savchuk, Tetyana Berkutova Problems of legal competency of innovative infrastructure subject within the format of assistance to entrepreneurship in forestry legal relations: expediency of European union experience implementation. *European Journal of Sustainable Development* Vol 8, № 2 P. 57-68.

² Там само.

лісових ресурсів є стримуючим чинником ефективного розвитку лісового господарства¹.

У зв'язку з незадовільним станом лісового фонду України та зростанням попиту на еколого-економічні функції лісів стратегія розвитку лісового господарства повинна бути спрямована на екологічно збалансовані принципи господарювання. Важливими завданнями при цьому є розширене відтворення лісів, їх охорона, екологізація виробництва та економічних інструментів, духовної сфери і свідомості людей. Разом з тим, екологічно збалансоване лісокористування передбачає комплексне, раціональне використання лісових ресурсів, постійне підвищення їх економічних, екологічних і соціальних функцій з врахуванням екологічних імперативів для задоволення потреб теперішніх і майбутніх поколінь².

Основними факторами, які впливають на формування екологічно збалансованого лісокористування, і виділено економічні, екологічні, соціальні, технологічні, інституційні та природні чинники. До економічних факторів відносяться зростання попиту на лісові ресурси, політика в сфері фінансування, фінансово-економічний механізм галузі та інше. Екологічні фактори включають позитивний вплив лісу на навколишнє середовище, здатність його самовідновлюватися, зростання попиту на екологічні послуги лісу. Технологічні фактори передбачають удосконалення технологій лісозаготівель, глибоку переробку деревини, підвищення рівня механізації праці в галузі. Інституційні фактори – це створення різних установ і організацій, удосконалення законодавства, розвиток освіти і науки, а соціальні – позитивний вплив лісу на здоров'я людей та задоволення їх потреб в лісових ресурсах.

Для забезпечення сталого розвитку лісового господарства кожна держава формує свою лісову політику, яка являє собою сукупність принципів та інструментів, які використовуються суспільством для реалізації його інтересів в сфері лісокористування. Лісова політика повинна бути спрямована на раціональне використання, розширене

¹ Ільницька-Гикавчук Г. Я. Фінансовий механізм екологічно збалансованого лісокористування. автореф. ... канд економ. наук. Рівне, 2009. С. 3.

² Ільницька-Гикавчук Г. Я. Фінансовий механізм екологічно збалансованого лісокористування. автореф. ... канд економ. наук. Рівне, 2009. С. 7.

відтворення лісів; збереження і охорону біорізноманіття; посилення екологічних функцій лісів; забезпечення лісового господарства необхідними фінансовими ресурсами; реформування фінансового механізму в напрямі посилення його екологічної спрямованості; удосконалення законодавства та інше¹.

Важливим фактором раціонального лісокористування є фінансовий механізм, який повинен бути екологічно орієнтованим через особливе значення лісових ресурсів в еколого-економічній сфері. В свою чергу, фінансовий механізм включає правове, інформаційне і нормативне забезпечення, фінансові важелі та методи стимулювання. До важелів можна віднести: 1) плата за спеціальне використання лісових ресурсів; 2) інвестиції; 3) кредит; 4) земельний та інші податки; 5) фонди лісових ресурсів; 6) штрафи за порушення норм лісового законодавства; 7) орендна плата; 8) лізинг; 9) страхові платежі; 10) ціни; 11) плани; 12) інші. До методів стимулювання: 1) пільгове оподаткування; 2) пільгове кредитування; 3) диференціація митних ставок залежно від ступеня обробки лісопродукції; 4) бюджетне фінансування; 5) ціноутворення; 6) екологічне страхування; 7) планування; 8) інвестування; 9) інші. Забезпечення: 1) правове (постанови, закони та інше); 2) інформаційне (звітність підприємств тощо); 3) нормативне (інструкції, норми, нормативи)².

Значний вплив на розвиток підприємств лісового комплексу здійснюють економічні, соціальні, правові, екологічні фактори, які систематизовані за критерієм впливу на розвиток лісового комплексу. Вплив перерахованих чинників на результативність роботи лісового комплексу може бути як позитивним, так і негативним. Позитивна дія факторів супроводжується певним економічним ефектом, негативна дія проявляється при відсутності, або нерозвиненості окремих факторів, супроводжується збільшенням витрат на відтворення лісів. У зв'язку з тим, що об'єкт дослідження володіє значними лісовими ресурсами, які надають регіону особливий статус, лісовий комплекс відіграє важливу роль у бюджетній складовій регіонів. У

¹ Ільницька-Гикавчук Г. Я. Фінансовий механізм екологічно збалансованого лісокористування. автореф. ... канд економ. наук. Рівне, 2009. С. 8.

² Там само.

короткостроковій перспективі лісовий комплекс буде відчувати вплив названих чинників, що в свою чергу віді́б'ється на економічних умовах організацій лісового комплексу. Виявлений вплив різних чинників на функціонування лісового комплексу свідчить про незадовільний стан більшої кількості організацій, що перешкоджає подальшому розвитку лісового комплексу. У той же час, необхідно відзначити, що в лісовому комплексі є невикористані резерви для забезпечення проведення необхідних позитивних змін. Найбільш прийнятним варіантом залучення наявних резервів є вдосконалення принципів управління лісовим комплексом. Оптимальною є модель управління розвитком лісового комплексу, адаптована до ринкових умов, що враховує вплив фактів ринкового середовища, і що включає в себе можливості вдосконалення відповідно до перспектив та основних напрямків розвитку лісового комплексу¹.

Основною умовою управління регіональним лісовим комплексом є рівновага екологічних, економічних і соціальних цілей; економічна відповідальність суб'єктів лісових відносин відповідно до наданих їм повноважень; відповідність повноважень фінансовим можливостям їх реалізації; економічна зацікавленість суб'єктів лісових відносин у формуванні сталого управління лісовим комплексом; платність лісокористування - право власника лісового фонду отримувати платежі за користування лісовими ресурсами відповідно до їх економічної оцінки, що базується на рентному підході. До основних умов і передумов управління розвитком лісового комплексу слід віднести ті з них, які об'єктивно пов'язані з процесами, що відбуваються в економіці країни. Зокрема, сюди можна віднести: зміни в системі економічних відносин; виділення управління лісовим комплексом в сферу пріоритетних національних проектів; обґрунтування і підготовку необхідної нормативно-правової бази. Названі передумови відіграють роль вихідних попередніх умов досліджуваних економічних відносин лісового комплексу².

¹ Пап В. В. Особливості планування розвитку лісопромислового комплексу регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 6. С. 25.

² Там само. С. 26.

Поступовий перехід від адміністративно – командної системи організації лісогосподарювання до ринково орієнтованої обумовлює необхідність пошуку і вибору ефективних форм взаємодії суб'єктів господарювання у сфері раціонального використання, відтворення і охорони лісових ресурсів. Даний аспект актуалізується з точки зору реалізації принципів сталого розвитку регіональних лісових комплексів, екосистемного управління лісоресурсним потенціалом на міжгалузевій основі. При цьому багатоцільове використання і відтворення лісових ресурсів у регіональному розрізі вимагає формування інтегрованих підприємницьких структур, орієнтованих на узгодження і реалізацію лісо-еколого-економічних інтересів, зокрема, лісових і аграрних підприємств різних форм власності і господарювання¹.

У науковій літературі існує думка про необхідність об'єднання державних лісогосподарських підприємств з приватними підприємницькими структурами у формі кластерних утворень, учасниками яких стануть також органи регіональної влади та фінансово-кредитні установи. З одного боку, це буде сприяти дотриманню балансу інтересів при використанні місцевого лісоресурсного потенціалу, а з іншого – нарощенню інвестиційних можливостей лісогосподарських підприємств за рахунок співпраці в межах кластера з фінансово-кредитними установами².

У цілому під лісоресурсним кластером слід розуміти групу географічних взаємопов'язаних та взаємодіючих господарських суб'єктів сфери використання та відтворення лісових ресурсів, які характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного³.

¹ Мішеніна Г. А. Застосування кластерних моделей в організації господарювання лісоресурсної сфери на регіональному рівні. *Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону* : матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18-20 травня 2011 р. / за заг. ред. О.В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2011. С. 132-134.

² Мельник Т. Д. Регіональні особливості відтворення лісоресурсного потенціалу: інвестиційно-інституціональний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 12. С. 29-32.

³ Мішеніна Г. А. Застосування кластерних моделей в організації господарювання лісоресурсної сфери на регіональному рівні. *Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону* : матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конфе-

Інноваційно-промислові кластери мають у своїй основі певну сталу систему розповсюдження нових знань, технологій і продукції – так звану технологічну мережу. Вони спираються на спільну наукову базу. Підприємства кластера мають додаткові конкурентні переваги за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, мінімізувати витрати на впровадження інновацій. Важливою особливістю кластерів є наявність в їх структурі гнучких підприємницьких структур малого бізнесу, які дозволяють формувати так звані інноваційні „точки зростання”¹.

Така форма підприємництва має мінімальний потенціал виснажливого лісокористування, оскільки до її складу входять представники місцевої влади та державних управлінь охорони навколишнього природного середовища, що вчасно блокуватимуть прояви несанкціонованої та понадлімітної лісозаготівлі. Кластери дозволять ув'язати пріоритети розвитку локальних лісогосподарських комплексів з проблемами відродження сільських територій².

Важливим моментом створення необхідного для ефективного розвитку підприємництва інституційного середовища в лісовому секторі є формування в окремих регіонів інститутів державно-приватного партнерства. Найбільш прийнятними формами державно-приватного партнерства в системі лісових відносин є кластерні освіти і холдингові компанії³.

В умовах сьогодення застосування на практиці кластерного підходу в Україні є необхідною умовою для виходу з економічної кризи, відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності

ренції, м. Суми, 18-20 травня 2011 р. / за заг. ред. О.В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2011. С. 132-134.

¹ Соколенко С. І. Інвестиційний та інноваційний розвиток Карпатського регіону – кластер лісової і деревообробної промисловості. URL : <http://ucluster.org/sokolenko-/2009/04/investicijnyj-ta-innovacijnyj-rozvytok-karpatskogo-regionu-klaster-lisovoj-i-derevoobrobnoj-promyslovosti/>

² Демидюк С. М. Проблемні моменти розвитку підприємницької діяльності у лісовому секторі. *Національний університет водного господарства та природокористування. Серія «Економіка»*. Випуск 1 (53) 2011. С. 56.

³ Голян В. А. Проблемы экономического регулирования предпринимательской деятельности в лесном секторе Украины. *Современная экономика. Проблемы и решения*. 2010. № 5(5). С. 28

інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного зростання та конкурентоспроможності¹.

Принципові відмінності кластера в лісоресурсній сфері як підприємницької структури від інших територіально-промислових об'єднань виглядають наступним чином: 1. Кластер являє собою географічно сконцентроване сполучення підприємств лісоресурсної сфери, у тому числі суміжних галузей (наприклад, сільського та водного господарств). При цьому виробничий фундамент кластера одночасно утворюють крупні конкурентоспроможні комплексні підприємства лісового господарства, лісопромислові підприємства, а також підприємства суміжних галузей, що обумовлено специфікою лісогосподарської продукції та відтворенням екосистемних послуг лісу. 2. Лісоресурсний кластер має більш широкий та специфічний склад, який утворюють не тільки виробничі суб'єкти лісогосподарювання, а й сервісні організації, наукові центри, спеціалізовані банки, навчальні заклади, державні структури, малі підприємства, приватні підприємці та некомерційні організації. 3. Наявність кластера забезпечує більш сприятливий підприємницький бізнес-клімат у регіональному лісоресурсному розвитку відповідно до принципів сталого лісокористування, екосистемного управління лісами на міжгалузевій основі та більш стале використання та відтворення лісових ресурсів².

Застосування кластерних моделей в організації господарювання лісоресурсної сфери, наразі представляється найближчою перспективою. Зокрема, прикладом реалізації кластерної ініціативи розвитку лісового господарства є швейцарсько-український проект у Закарпатті, який був представлений на Міжнародній конференції (2009 р., м.Ужгород), присвяченій можливостям міжнародної співпраці у формуванні лісових кластерів та дерев'яного домобудування. На даний час у країнах Європи більш ніж 1000 представників лісового сектору активно залучені до процесу інноваційного розвитку, який

¹ Богашко О. Л. Дослідження регіональної інноваційної політики зарубіжних країн, заснованої на кластерному підході. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 15. С. 8-11.

² Шкарупа О. В., Гімпель В. В. Формування економічного механізму функціонування екологоорієнтованих кластерних структур. *Mechanism of Economic Regulation*. 2012. № 4. С. 210-215.

зорієнтований на кластеризацію виробництва з таких напрямків: лісове господарство, обробка деревних матеріалів, виробництво целюлози та паперу, біоенергетика, спеціалізовані види лісової продукції¹.

Передумовами створення кластера лісопромислового виробництва є: високий рівень економічного розвитку цієї галузі у областях, що відкриває перспективи вирішення проблем екологізації діяльності підприємств лісопромислового виробництва та підвищення рівня обробки деревини, яке вимагає розширення масштабів діяльності, додаткових капіталовкладень та залучення трудових ресурсів; запаси сировинних ресурсів для забезпечення функціонування програм із перероблення відходів продуктів деревообробки; наявність науково-технічної бази і зацікавленість із боку органів місцевої влади (досвід співпраці із органами місцевої влади у Хмельницькій області під час формування будівельного, туристичного, продовольчого кластерів), без яких неможливо створити повноцінний кластер. Проте створення кластера між обласними управліннями лісового господарства породжує низку проблем економічного та організаційного характеру, які притаманні усім кластерам області².

Передумовами створення кластерів у лісовому господарстві також те, що лісові ресурси є джерелом сировини для багатьох галузей економіки; зростаючі тенденції глобалізації, об'єднання капіталів заради отримання спільної вигоди не лише в Україні, але й у світі; лісові ресурси виконують різноманітні економічні, екологічні та соціальні функції; необхідність сталого ведення лісового господарства; висока лісистість західного регіону України тощо³.

¹ Мішеніна Г. А. Застосування кластерних моделей в організації господарювання лісоресурсної сфери на регіональному рівні. *Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону* : матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18-20 травня 2011 р. / за заг. ред. О.В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2011. С. 132-134.

² Овчарук В. В. Проблеми формування кластерних утворень у Хмельницькій області та шляхи їх вирішення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 722 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 168-172.

³ Формування кластерної політики в Карпатському регіоні обговорюють у Львові. *Український лісовод*. 2008. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/299>

Правління лісопромислового кластера (дирекція) повинно координувати діяльність, спрямовану на кінцевий результат – ведення лісового господарства, його екологізацію, заготівлю деревини, деревообробку та перероблення відходів деревини різними способами, що у комплексі підвищить якість продукції лісопромислового виробництва та рівень конкурентоспроможності регіону. Координаційну діяльність дирекція лісопромислового кластера повинна вести між підприємствами, владою та інституціями у напрямку дотримання програм підготовки фахівців навчальними закладами і їх працевлаштування на підприємствах, проведення досліджень науковими установами, забезпечення належного рівня державного фінансування, раціонального використання отриманих коштів і складання звітів, дотримання податкового законодавства тощо. Крім того, координаційний центр повинен співпрацювати із засобами масової інформації щодо надання їм інформації про результати функціонування кластера, його учасників тощо, організувати конференції та «круглі столи», співпрацювати із громадськими організаціями та усіма підприємствами-учасниками кластера, виконуючи контрольню-координаційну функцію та здійснюючи регулювання¹.

Державним органам влади потрібно підтримувати пілотні кластерні проекти, створити сприятливе середовище шляхом нормативно-правового регулювання, проводити та підтримувати реформи лісового господарства, підтримувати запровадження різних форм власності на ліси, розробляти програми розвитку, стимулювати придбання природоохоронної лісогосподарської техніки, запровадити ведення лісового господарства методами наближеного до природи лісівництва, створити сприятливий інвестиційний клімат, залучати приватний сектор до виконання лісогосподарських робіт тощо.

Важливу роль у створенні лісового кластера повинні відігравати громадські організації шляхом здійснення громадського контролю за станом лісових ресурсів регіону, залучення їхніх представників до кластерних об'єднань, участі у розвитку «зеленого» туризму. Крім

¹ Овчарук В. В. Проблеми формування кластерних утворень у Хмельницькій області та шляхи їх вирішення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 722 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 168-172.

того, громади повинні бути залучені до планування ведення лісового господарства. Так, швейцарсько-український проект FORZA пропонує підхід дворівневого планування, що полягає в розробленні Плану розвитку громади на основі використання природних ресурсів, який повинні враховувати лісівники під час формування Плану ведення лісового господарства¹.

Розробленими, але не затвердженими залишаються проекти нормативно-правових актів щодо формування засад державної політики у сфері кластеризації економіки, такі як «Концепція створення кластерів в Україні» (Міністерство економіки України, 2008 р.), «Національна стратегія формування та розвитку транскордонних кластерів» (Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, 2009 р.). У діючих нормативно-правових документах щодо засад державної аграрної політики не передбачено регламентування діяльності аграрних кластерів².

Кластерний аналіз показує, що в Карпатському регіоні потенційна площа у всіх категоріях та вікових групах лісів, на якій могли б проводитися лісогосподарські заходи з поступового перетворення одновікових чистих деревостанів у різновікові мішані багатоярусні насадження методами наближеного до природи лісівництва (рубками переформування), може щорічно становити від 40 до 60 тис. га. При цьому лісове господарство, зберігаючи лісові ландшафти, сприятиме розвитку рекреаційних зон та щорічно може додатково отримувати 2–2,5 млн куб. м деревини. Окрім того, існує реальний потенціал для посилення позицій лісового кластеру в таких напрямках, як деревообробка, дерев'яне будинкобудування, лісовий туризм, переробка недеревинної лісової продукції. Завдяки цьому можливе створення нових робочих місць та підвищення доходів населення³.

¹ Формування кластерної політики в Карпатському регіоні обговорюють у Львові. *Український лісовод*. 2008. URL: <http://www.lesovod.org.ua/node/299>

² Аналітична записка «Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні». URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/760/>

³ Устич Р. Останнім часом у Карпатах активно обговорюються можливості формування лісових кластерів. URL: https://www.ekoinform.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=54:2010-01-04-09-56-41&catid=7:2009-07-06-09-51-16&Itemid=41&lang=uk.

Органи влади взагалі є невід'ємною частиною кластеру, оскільки саме від них залежить створення та постійна підтримка сприятливих макроекономічних умов для роботи учасників ринку. Від більш тісних взаємовідносин, що формуватимуться і постійно підтримуватимуться завдяки запровадженню регіональної лісової кластерної моделі розвитку, виграють усі: бізнес (лісгоспи, деревообробники, меблевики, турагенції, інші учасники лісового сектору), влада і громади¹.

На даний час в країнах Європи більш ніж 1000 представників лісового сектору активно залучені до процесу інноваційного розвитку, який зорієнтований на кластеризацію виробництва з таких напрямків: лісове господарство; обробка деревних матеріалів; виробництво целюлози та паперу; біоенергетика; спеціалізовані види лісової продукції.

Аналіз лісових проектів ЄС дозволяє по-новому оцінити реформування лісового господарства України. Стає очевидним, що його реалізація може бути успішною лише за умови якісних структурних зрушень у всьому лісопромисловому комплексі. Відповідні кроки по всіх розглянутих вище аспектах його діяльності – продукційних, екологічних і соціальних – мають виходити з прогнозу розвитку цього сектору².

Як вже зазначалося раніше, лісові ресурси виконують різноманітні економічні, екологічні та соціальні функції, а не лише використовуються для заготівлі деревини. Вони відіграють ґрунтозахисну, водоохоронну роль. Так, неврегульованим залишається питання щодо охорони земель під лісозахисними смугами. Адже вони відіграють суттєву роль в існуванні й розвитку агроєкосистем, знижуючи швидкість вітру, затримуючи сніг на полях, зменшуючи поверхневий стік атмосферних опадів, збільшуючи вологість та попереджаючи вітрову ерозію ґрунту, а також підвищують і стабілізують урожайність сільськогосподарських культур. При

¹ Там само.

² Соколенко С. І. Інвестиційний та інноваційний розвиток Карпатського регіону – кластер лісової і деревообробної промисловості. URL: <http://ucluster.org/sokolenko-/2009/04/investicijnyj-ta-innovacijnyj-rozvytok-karpatskogo-regionu-klaster-lisovoj-i-derevoobrobnoj-promyslovosti/>.

цьому, однією з найважливіших проблем у сфері інноваційної інфраструктури виступає відсутність правового регулювання питання щодо раціонального використання та охорони земель під полезахисними лісовими смугами; зменшення площі захисних лісових насаджень лінійного типу внаслідок неправомірної господарської діяльності; зменшення обсягу фінансування наукових досліджень з питань агролісомеліорації тощо¹.

Полезахисні лісосмуги – важливий елемент сучасного агроландшафту, вони відіграють суттєву роль в існуванні й розвитку агроєкосистем, знижуючи швидкість вітру, затримуючи сніг на полях, зменшуючи поверхневий стік атмосферних опадів, збільшуючи вологість та попереджаючи вітрову ерозію ґрунту, а також підвищують і стабілізують урожайність сільськогосподарських культур. Цей засіб меліоративного впливу є вагомим фактором відновлення екологічної й біологічної рівноваги сільськогосподарських угідь. Лісосмуги сприяють формуванню флористичного та фауністичного різноманіття, створенню нових топічних зв'язків, збалансуванню нових біогеоценозів і тим самим є надійним засобом формування біологічної повноцінності сільгоспугідь².

Екологічні функції полезахисних насаджень в агроєкосистемах доцільно структурувати за: а) впливом на просторово-функціональну організацію біогеоценозів в агроландшафтах; б) впливом на стан екотопів та геохімію лісоаграрних ландшафтів; в) впливом на динаміку популяцій, біогеоценозів та на міжбіогеоценозичні зв'язки; г) впливом на енергетичні потоки та продуктивність біогеоценозів³.

Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 р. № 733 «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» до категорії захисних лісів від-

¹ Savchuk, O., and Liubchych, A. Legislative Framework for the Deveopment of Innovative Infrastructure of Efficient Use and Protection of Land under Forest Shelter Belt Plantations. *Sci. innov.*, 2019. 15 (3). 5-13.

² Петрович О. З. Полезахисні лісосмуги в контексті впровадження концепції екосистемних послуг. *Екосистеми, їх оптимизация и охрана*. 2014. № 11. С. 42-29.

³ Лукіша В. В. Екологічні функції полезахисних лісових насаджень. *Екологічні науки*. 2013. № 2. С. 56-64.

носить лісові ділянки, що виконують функцію захисту навколишнього природного середовища та інженерних об'єктів від негативного впливу природних та антропогенних факторів, зокрема, лісові насадження лінійного типу (полезахисні лісові смуги, державні захисні лісові смуги, лісові смуги уздовж забудованих територій населених пунктів) (ч. 1 ст. 7).

Україна втрачає тисячі гектарів полезахисних смуг, що мають захищати сільськогосподарські угіддя від посухи та ерозії ґрунтів. Про це свідчать результати моніторингу стану захисних насаджень, проведеного фахівцями Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. Дослідження проводилось у 12 регіонах, де проблема збереження родючих ґрунтів стоїть найгостріше: Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська області.

У всіх без виключення вказаних адміністративно-територіальних одиницях виявлено серйозне відхилення фактичних площ зелених захисних насаджень від показників, визначених за даними експлікації землі у проектах роздержавлення та приватизації земель сільськогосподарських підприємств. Загальні втрати у 12 регіонах становлять 10 071 гектарів.

Найбільші втрати захисних лісосмуг полів зафіксовані у південних регіонах України: Херсонській (3271,2 га), Запорізькій (2266,4 га), Миколаївській (1653,8 га) та Одеській (1638,1 га) областях. Інші адміністративно-територіальні одиниці зазнали хоч і менших, але суттєвих втрат: Кіровоградська (958 га), Хмельницька (122,1 га), Дніпропетровська (76 га) тощо.

Полезахисні лісосмуги затримують сніг та зберігають вологу для майбутнього врожаю, не дають зливам змивати родючий ґрунт з полів, стримують вітер та пилові бурі. За експертними оцінками, на полях, які захищені лісосмугами, швидкість вітру знижується на 20-30%, вологість повітря збільшується на 3-5%, в два рази знижується непродуктивне випаровування вологи. Врожайність зернових підвищується на 5-7 ц/га. Наявність лісосмуг є принциповою умовою

ефективного агровиробництва в степових регіонах України, де якраз і зафіксоване найбільш активне їх знищення¹.

Отже, при дослідженні питання правового забезпечення інноваційної інфраструктури лісопромислового комплексу України можна зробити наступні висновки:

1. Законодавство України, на сьогоднішній день, перебуває у кризовому положенні, адже норми, що були прийняті раніше вже є застарілими, а нові ще перебувають у розробці.

2. Недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, невизначеність правового статусу щодо управління землями під позахисними лісовими смугами та ін. – є основними проблемами лісової сфери.

3. Покращенню ситуації, що склалася може сприяти об'єднання державних лісогосподарських підприємств з приватними підприємницькими структурами у кластерні утворення за участю органів влади та фінансових установ.

3.4. Деякі засоби господарсько-правового регулювання туристичної діяльності спеціального характеру

У сучасному світі туризм відноситься до однієї з найбільш пріоритетних галузей економіки та регіонального розвитку. Розвиток міжнародного в'їзного туризму дозволяє приносити значний прибуток до бюджету країни. Україна, яка має унікальне географічне розташування, має величезний потенціал для того, щоб туристична галузь стала одним з головних джерел надходжень до держбюджету. Завдяки розвитку туристичної галузі можливо забезпечити розвиток

¹ Савчук О. О. Полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, які не відведені до земель лісового фонду. Екологічне право. Підручник / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.